

TÜRK KÜLTÜRÜ VE TEMELLERİ

Cemal EROĞLU

Sakarya Üniversitesi

Tarihte insanlığın ilerlemesini, üç öge sağlamıştır. Hız'a sahip olma, hukuk fikri ve demirin işlenmesi. İlk iki unsur insanlığa manevi ilham kaynağı, sonuncusu da uygarlığın önde gelen malzemesi olmuştur. İnsan kültürünün bu iki önemli unsuru, varlığını Türklere borçludur. Bir bozkır kavmi olan Türkler, tabiatın çok kısır olduğu bu bölgede geçimlerini uzak mesafelerden sağlayabilmek için vahşi hayvan olan atı terbiye ederek insanlığın emrine vermişlerdir. "At sırtında geçen bir hayat, baş döndüren bir sür'at, yayladan kışlağa ve kışlaktan yaylaya doğru sürüp giden bir kovalamaca, onların günlük ve olağan hayatları idi. Onlar için olağan olmayan şey, ufuktaki dağlar ile vadilerin ötelinde, uzanan ülkeleri görememe ve çeşitli zenginlikleri elde edememe idi[1].

Kısacası "göçebe Türkler tarafından, en eski çağlardan beri yetiştirilen at, tüm kültüre yön veren, en önemli tesirdir. Atın ehilleştirilmesi olmadan eski çağ ve erken orta çağın büyük ölçüdeki kavim göçü tasvir dahi edilemez"[2].

Geniş bozkırlarda büyük ve dağınık sürüleri sevk ve otlakları koruma mücadelesi Türkleri devlet yönetiminde tecrübe sahibi yapmış ve bu durum, o bölgede bütün insanlara hükmetme duygusunun da doğmasına sebep olmuştur. Böylece, yanyana ve bir arada huzurla yaşayabilmek için fertler arasında asabiyet bağının oluşmasının zorunlu olduğu inancı ilk olarak eski Türk kavimlerinde hissedilmiştir. "Bundan dolayı yeryüzünün ilk devletleri Türkler tarafından kurulmuş, yani Türkler dünyada 'amme hukukunu' vaz eden ilk millet olmuştur"[3].

Bu geçmişten geleceğe bütün Türklerin sosyal hayatlarını düzenleyen, onlara kural koyan, devletin gücünü de temsil eden Türklerin töre dedikleri devlet düzenidir. Ziya Gökalp de töreyi şöyle tanımlar: "Atalardan kalan bütün kuralların toplamı". Töre yazılı yasaları kapsadığı gibi alışkıları (teamülleri) de içine alır. Töre; hukuksal töre, dinsel töre, ahlaksal töre gibi birkaç bölümden oluşmaktadır"[4].

"Türk töresini kaybetme", Türk milleti için de söz konusuydu. Devletsiz, kağansız kalmış bir millet, töresini de kaybetmiş oluyordu. Nitekim Bilge Kağan, Orhun Abideleri'nde Türk töresini şöyle tarif eder; "... (Türk Milleti'nin) kağan olarak oturdum. "Ölecek miyiz?" diye düşünüp üzülen Türk begleri ile Türk beyleri (bana) dönüp, sevindiler! "Bulanmış gözleri" canlandı! Beni gördüler! (yani bana bağlandılar). "Ağır töreleri", (düzenledim), yürürlüğe koydum. (Dünyanın) dört bucağındaki "milletleri" de (düzene koydum)!...[5]

Bilge Kağan Yazıtları'nda da ifade edildiği üzere, "Eski Türk devlet geleneğinde Töre ilahi kaynaklı hakimiyetten (kuttan) ayrılamazdı. Özellikle devlet kuran her Kağan mutlaka bir töre koyardı. Töre, Türk örf ve geleneklerinin kesin bir hükümler birliğidir. Töresiz bir ilin ya da devletin varlığı mümkün değildir"[6].

Türk kültür yapısının en hassas ve ince dokusunu "Türk Töresi" oluşturur. "Töre, milli

toplumda ferdi ve sosyal ilişkileri düzenleyen, ferdi disiplin ve otoriteye bağlayan, milli barış, dayanışma ve beraberliği sağlayan bir kültür kurumudur. Yabancı kültürler önce bu değer sistemini yıkmak isterler"[7].

Türk töresi rastgele, tesadüfen meydana gelmiş şeylerden ibaret değildir. Bunlar ayrılmaz bir şekilde milletin varlığına milletin ortak düşünce, duygu ve kanaatlerine bağlıdır. Töre, Türk milleti ile birlikte doğar, milletle gelişir ama asla milletle yok olmaz. Kısacası "İl gider, töre kalır". Türk kültürünün temelini oluşturan, sonuncu unsur ise, "demir"dir. Bu maddenin ilk defa eski Türk yurdu olan Altay Dağları'nda bulunduğu ve yeryüzüne dağıldığı artık bilinen bir gerçektir.

Türkler dünyanın ilk demirci kavmi olarak bilinir. Demirin eritilip istenilen şekil verilmesiyle birlikte, insanlık aleminde uzun ve parlak bir dönem açılmış oluyordu. Demir Türk uygarlığının ilk simgesidir. "Göktürkler ile Oğuzlar'ın ataları demirci idiler. Demirciye Moğollar "Darhan" derlerdi. Dokuz atası demirci olan adam şaman olurdu. Şamanların büyülerine Tarhan adı verilirdi. Bundan anlaşılır ki demircilik eski Türklerce sanatların en saygınıydı"[8].

"Demircilik ile ilgili bir takım merasimler de eski Türkler arasında önemli bir yer tutardı. Her yıl belli bir günde İlhan, demir merasimi için bir demir parçasını akkor haline gelinceye kadar ocakta ısıtırdı. Demir, bu hale geldikten sonra, İlhan'a ait "altın örsün" üzerine konulur. İlhan, altın çekici olarak, bunun üstüne vururdu. Bundan sonra, koşullar, toylar, şölenler yapılırdı. Bu merasimler hudutta da yapılır. Ülkeye dışardan girmek isteyen bir yabancı elçi, bu merasimi yapmadan giremezdi"[9].

Demircinin Türk toplumunda ne kadar önemli konumda olduğunu tarihe ışık tutan bütün Türk destanlarında görmek mümkündür. Nitekim, Türk sosyo-kültürel yapısını en iyi işleyen destanlardan biri olan Manas Destanı'nda da anlatıldığı üzere; "Her akına çıkmadan önce Manas kendi demircisine gider, kılıçlarını biletir, silahlarını tamir ettirir ve öyle yola çıkardı. Nogay-Han'ı Yoloy'u mağlup ettikten sonra, onun iki kızını esir ederek yurduna getirmişti. Bu Han kızlardan birini, teşekkür ifadesi ile demircisine vermiş ve diğerini de oğluna nikahlamıştı. Manas, demircisini Darkan yani Tarkan, saygı deyimi ile çağırırdı. Çünkü Tarkanlık hükümdar tarafından verilmiş çok yüksek bir üstünlük unvanı idi. Onların bu rütbesi de nesilden nesile sürüp giderdi"[10].

Bu açıklamalarda demirciliğin hem dini ve inanç sistemleriyle ilgisi bulunması hem de rütbelerin babadan oğula geçmesi, Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde kurulan lonca yani esnaf teşkilatlarının izlerini taşımaktadır. Nitekim, ahilik teşkilatı üzerine araştırma yapan bazı ilim adamlarına göre, kelimenin kökeni Orta Asya kaynaklıdır ve taşıdığı mertlik, alplik, yiğitlik, eli açıklık, konukseverlik hasletlerinin ifade ettiği sanat ve ticaret kurallarının Orta Asya Türkleri arasında çok yaygın oluşunu göstermektedir[11].

Belirtmek gerekirse, toplumları uygarlığa yöneltme yolunda en kesin tesirler yapmış olan bu üç temel unsurun Türk kültürüne özgü özellikler olduğu görüşü bütün dünyada genel kabul görmüş bir mütalaadır. "W. Koppers, O. Menghin başta olmak üzere, bir kısım batılı bilginlerce "Altaylılar" tarafından yaratıldığı ifade edilen ve dünyanın ilk yüksek kültürü olarak tanınan bu Türk (Bozkır) Kültürü, taşıdığı beşeri değerler sebebiyle süratle etrafa yayılarak kısa zamanda doğuda Moğolları ve Kuzey Çinlileri, batıda Hind-Avrupalıların bazı kollarını tesir altına almış ve bir medeniyet vasfı kazanmıştır. Böylece milattan önceki binlerden, milattan sonra XIV.-XV. yüzyıllara kadar Avrupa ve Asya'nın step bölgelerinde hakim olan ve son Avrupa ilmi literatüründe "La civilisation des Steppes" tabiri ile yer almaya başlayan Bozkır Medeniyeti, adları geçen Batılı araştırmacılara göre, dünyada mevcut ilk medeniyettir. Daha da mühimi batı medeniyetinin doğuşunda birinci derecede amil oluşudur[12].

KAYNAKLAR

Gökalp, Ziya, "Türk Töresi", (Haz.: Yusuf Çotuksöken), İnkılap Yay., İstanbul 1977.

-----, "Türk Uygarlık Tarihi", (Haz.: Yusuf Çotuksöken), İnkılap Yay., İstanbul 1981.

Kafesoğlu, İbrahim, "Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri", Hamle Yay., İstanbul 1995.

Karaca, Kurt, "Milliyetçi Türkiye", Emek Matbaacılık, Ankara 1976.

Ögel, Bahaeddin, "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1988.

-----, "Türk Mitolojisi I", Türk Tarih Kurumu Basımevi Yay., Ankara 1993.

Türkdoğan, Orhan, "Türk Tarihinin Sosyolojisi", Turan Yay., İstanbul 1996.

Notlar:

[1] Ögel, Bahaeddin, "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1988, sh. 1.

[2] Türkdoğan, Orhan, "Türk Tarihinin Sosyolojisi", Turan Yay., İstanbul 1996, sh. 131.

[3] Kafesoğlu, İbrahim, "Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri", Hamle Yay., İstanbul 1995, sh. 59.

[4] Gökalp, Ziya, "Türk Töresi", (Haz.: Yusuf Çotuksöken), İnkılap Yay., İstanbul 1977, sh. 12-13.

[5] Ögel, Bahaeddin, "Türk Kültürünün Gelişme Çağları", Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1988, sh. 474-475.

[6] Taşdelen, H. Musa, "Siyaset Sosyolojisi", Turan Yay., İstanbul 1996, sh. 35.

[7] Karaca, Kurt, "Milliyetçi Türkiye", Emek Matbaacılık, Ankara 1976, sh. 51.

[8] Gökalp, Ziya, "Türk Uygarlık Tarihi", (Haz.: Yusuf Çotuksöken), İnkılap Yay.,

İstanbul 1981, sh. 9.

[9] Türkdoğan, Orhan, a.g.e., sh. 148.

[10] Ögel, Bahaeddin, "Türk Mitolojisi I", Türk Tarih Kurumu Basımevi Yay., Ankara 1993, sh. 69.

[11] Türkdoğan, Orhan, a.g.e., sh. 151.

[12] Kafesoğlu, İbrahim, a.g.e., sh. 66.